

УДК 378.147:744.4

П.Г.Буянов

Бердянський державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлено сутність, різних аспектів організації самостійної роботи майбутніх учителів технології у процесі професійно-графічної підготовки.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток України, євроінтеграційні процеси, інформатизація нашого суспільства зумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців. Приєднання України до Болонського процесу стало поштовхом до переосмислення змісту і структури вищої педагогічної освіти, забезпечення її гнучкості, створення умов для формування фахівця, здатного до самостійної діяльності, спрямованої на здобуття високого професіоналізму.

Пріоритетна роль у реалізації зазначених завдань належить учителю технології, якому має бути притаманний широкий політехнічний світогляд, професійна мобільність, зорієнтованість на творчу діяльність та постійну самоосвіту й самореалізацію, здатність до проведення профорієнтаційної і виховної роботи з учнями. Водночас його професійна підготовка має передбачати високий рівень сформованих графічних знань і вмінь.

В умовах прискорених темпів накопичення та одночасного старіння професійно значущої інформації, оволодіння вміннями й навичками самостійної роботи надає можливість майбутньому фахівцеві бути постійно поінформованим щодо новітніх технологій в його професійній сфері, озброює досягненнями світової науки і практики.

За цих умов особливого значення набуває проблема організації самостійної роботи майбутніх учителів технології у процесі професійно-графічної підготовки з метою забезпечення їх адаптації, самореалізації та самоосвіти в сучасних умовах інформаційного суспільства та інтеграції до світового співтовариства.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях вживаються декілька понять щодо самостійної роботи у навчальному процесі: «самостійна робота студентів» (В. Козаков, В. Буринський, Н. Журавська, В. Луценко, Г. Романова, М. Смирнова, І. Хом'юк, А. Цюприк, І. Шайдур та ін.), «самостійна пізнавальна діяльність» (С. Заскалета, М. Солдатенко та ін.) або «самостійна діяльність» (Л. Головка та ін.), «самостійна навчально-пізнавальна діяльність» (В. Мичковська та ін.), «пізнавальна самостійність» (Г. Адамів та ін.).

Протягом останніх років накопичено певний позитивний досвід щодо організації і впровадження самостійної пізнавальної роботи в навчальному процесі. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про посилення інтересу до зазначеної проблеми з боку вітчизняних і зарубіжних дослідників. Досліджувалися й різні напрями цієї роботи. Разом з тим проблема системного впровадження самостійної пізнавальної діяльності в процесі професійно-графічної підготовки залишається відкритою.

Метою статті є висвітлення сутності, різних аспектів організації самостійної роботи майбутніх учителів технології у процесі професійно-графічної підготовки.

В Українському педагогічному словнику самостійна навчальна робота трактується як «різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється на навчальних заняттях або вдома за завданням вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі» [2, с. 297].

У загальній системі навчально-виховного процесу, вказує І. Зязюн, самостійна пізнавальна робота настільки значуща, що без неї не можуть бути досягнуті суспільно та особистісно зумовлені цілі учіння [11, с. 43].

Ефективність навчання багато в чому визначається якістю організації позааудиторної, самостійної роботи студентів, ритмічністю цієї роботи протягом усього періоду навчання.

Останнім часом здійснюються активні пошуки педагогічних технологій підготовки майбутнього спеціаліста, зорієтовані на формування його особистості, розвиток творчості й самостійності. Йдеться про розробку нової концепції самостійної роботи, яка в умовах впровадження кредитно-модульної системи має бути спрямованою на особистісно орієнтований розвиток майбутнього фахівця. Форми організації самостійної роботи, що традиційно

використовуються у навчальному процесі вищих навчальних закладів, не спрямовані на творче осмислення матеріалу, конструювання та моделювання. Творча, наближена до наукового осмислення робота має бути індивідуалізованою з урахуванням рівня творчих можливостей студента, його навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності, тому що для оптимізації самостійної роботи потрібні нові форми [1, с. 243-244].

Сучасний дослідник О.Сергєєв, аналізуючи співвідношення між поняттями «активність» і «самостійність», доходить таких висновків:

- активність означає свідоме, вольове, цілеспрямоване виконання розумової або фізичної роботи, що є необхідним для оволодіння знаннями, уміннями і навичками, використання їх у подальшій роботі та практичній діяльності;

- самостійність – це здатність на основі здобутих знань і вмінь робити розумові або предметні операції без будь-якої допомоги під час їх здійснення;

- поняття «активність» і «самостійність» – це якісні характеристики навчальної діяльності, які не можна розглядати як ідентичні, але й відокремлювати одну від одної не має сенсу;

- залежність між рівнями активності та самостійності визначається метою діяльності, її змістом і можливостями тих, хто навчається [9, с. 168].

Дуже важливо, щоб і викладачі, і кожний студент розуміли сутність і значення самостійної роботи в навчальному процесі. Однак мусимо констатувати зведення самостійного навчання часто лише до виконання деякої системи завдань, відповідей на питання і конспектування підручників та навчальних посібників, що, як правило, виконується студентами у вигляді механічного переписування у позаурочний час.

Процес самостійної пізнавальної діяльності є специфічним видом діяльності з притаманними законами, закономірностями і принципами, з їх урахуванням викладач перестає бути тільки джерелом інформації, акцент його діяльності зміщується на користь педагогіки співробітництва. З цього приводу О. Савченко наголошує, що на сучасному етапі відчувається потреба оновлення відносин між учителем і учнем, в їх основі має бути не підлеглисть і покора, а співпраця, відкритість і довіра [8, с. 157], що сприяє підвищенню й розвитку інтересу до навчання.

Ми поділяємо погляд провідного українського вченого Л. Лук'янової [4] і серед інших умов відзначаємо й такі:

- залучення студента до процесу самостійного пошуку і «відкриття» нових знань, що позитивно позначається на вирішенні завдань проблемного характеру;

- можливість значно урізноманітнити навчальну діяльність, оскільки усталені навчальні форми і способи дій швидко відволікають увагу студентів;

- необхідність використання додаткової навчальної інформації і розширення кола спілкування в процесі пошуку цієї інформації;

- посилення мотивації вивчення даного предмета.

На думку філософа-педагога Д. Чернилевського [11], головною метою самостійного навчання є набуття вмінь розуміти текст, вичленовувати й переосмислювати постановку типових проблем і раціональні зразки діяльності, скласти на основі аналізу навчальних текстів алгоритми для вирішення цільових задач, осмислити і чітко окреслити сутність теоретичних побудов, розглянутих у тексті, та їх місце в системі професійних знань.

Узагальнення наведених вище положень дає можливість стверджувати, що самостійна робота студентів має бути раціонально організованою і постійно контролюватися з боку викладача. Уміння самостійно працювати над виконанням завдань визначають результативність і якість пізнавальної активності кожного студента, результатом чого стає ефективна професійно-графічна підготовка майбутніх учителів технології. Одним із засобів активізації самостійної роботи є домашні завдання та контрольні роботи. Під час складання завдань до них особливу увагу слід приділяти індивідуалізації й більшому охопленню навчального матеріалу. Отже, самостійна робота студентів – це основний шлях набуття знань у вищому навчальному закладі.

Актуальними є особливості самостійної роботи студентів на лекційних і практичних заняттях, а також у позааудиторний час, зокрема, керівництво самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студента безпосередньо на практичному занятті з креслення. Йдеться про процес засвоєння навчальної інформації, способів навчальної роботи, наукового обґрунтування системи навчально-пізнавальних задач і завдань графічного характеру.

Така система, слушно зауважує А.Савицька [7], має відповідати таким вимогам: інтенсивному і рівномірному введенню нової інформації протягом семестру; максимальній диференціації завдань за ступенем їх складності; логічній побудові навчальних завдань відповідно

до індуктивно-дедуктивних методів пізнання; використанню поетапного методу рішення завдань; здійсненню систематичного контролю своєчасного виконання та здачі робіт [7, с. 105].

На нашу думку, заслуговує на увагу перелік надзвичайно важливих педагогічних вимог до самостійної роботи студентів, виокремлених провідним науковцем Г. Романовою [6], що визначаються як:

- формування самостійності студентів як реалізація головної мети педагогічної системи;
- засвоєння необхідних знань, умінь, навичок для реалізації мети навчання;
- урахування індивідуальних особливостей кожного студента;
- пред'явлення студенту предмета діяльності;
- забезпечення контролю дій студента;
- інформування студентів про рівень досягнення цілей;
- завдання характеристик продукту діяльності студентів;
- визначення вимог до результатів діяльності студентів;
- забезпечення зовнішніх умов самостійної роботи;
- забезпечення внутрішніх умов самостійної роботи;
- надання студенту можливості планування своїх дій;
- забезпечення студентів можливостями щодо коректування своїх дій на основі самоконтролю й аналізу інформації про результативність [6, с. 47].

Враховуючи погляди сучасного українського вченого М. Солдатенка [10] вважаємо, що під час організації самостійної роботи майбутніх учителів технології у процесі професійно-графічної підготовки слід дотримуватися відомих принципів:

- необхідності управління цим процесом;
- урахування та розвитку мотивації навчання в активізації самостійної пізнавальної діяльності;
- єдності самостійної пізнавальної діяльності з творчим розвитком особистості студента;
- індивідуального та диференційованого підходу до студентів у процесі активізації їх самостійної пізнавальної діяльності;
- відповідності самостійної пізнавальної діяльності обсягу та змісту навчальної програми;
- забезпечення раціонального використання навчально-матеріальної бази в процесі активізації самостійної пізнавальної діяльності.

Ступінь розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів технології в процесі вирішення відповідних професійно-графічних задач набагато залежить від чіткості поставленої практичної задачі або зразку способу дій, мета яких є зрозумілою, значущою і доступною для студентів, проте спосіб її досягнення у суб'єктивному досвіді студентів відсутній. За таких умов й відбувається формування пізнавального мотиву, який спонукає до самостійної пізнавальної діяльності.

Показники розумової самостійності адекватно проектуються у процедурі вирішення завдань професійно-графічної підготовки:

- уміння переносити знання і засоби дій у нову ситуацію.
- навички застосовувати загальні підходи в процесі вирішення конкретних задач.
- здатність до проектування умов і засобів виконання дій.
- здатність побачити проблему в цілому та взаємозв'язок її складових.

Відзначимо, що оскільки самостійна пізнавальна діяльність не може бути сформованою за допомогою одного засобу навчання, а є результатом комплексної системи впливу, спрямованої на розвиток самостійності студента, вважаємо, що досягти найбільшого рівня її ефективності можна лише за умови, повного пізнавального циклу, або комплексу діяльності. Від чітко окресленої мети та прогнозування результатів такої діяльності до оцінювання рівня отриманих результатів з подальшим порівнянням очікуваних і отриманих досягнень. Обов'язкове оцінювання проміжних і кінцевих результатів самостійної пізнавальної діяльності дає змогу вносити корективи в діяльність викладача, студента, планування очікуваних результатів і методів щодо їх досягнення.

Зазначена умова дозволяє виділити самостійну пізнавальну діяльність серед інших видів процесу пізнання і має принципове значення, оскільки її дотримання дає можливість розв'язувати завдання, пов'язані із засобами ефективної професійної підготовки [3, с. 67].

Отже, за умови системного використання самостійної пізнавальної діяльності у процесі професійно-графічної підготовки традиційні методи навчання набувають нового значення. Зокрема:

- виконання різних видів самостійно-пізнавальних графічних завдань у процесі вивчення різних дисциплін сприяє формуванню асоціативних зв'язків, тобто відбувається забезпечення одночасного вивчення графіки у різних дисциплінах;
- забезпечуються пролонговані стійкі зв'язки між окремими темами у змісті курсу. Саме у такий спосіб відбувається цілісне сприйняття проблеми;
- створюються природні умови для проблемного навчання, адже студенти постійно беруть участь у віднайденні рішення поставлених завдань; мають змогу виявити власний творчий підхід;
- розвиваються здатності до самостійності, адже від студентів постійно вимагається здобувати, переопрацювати й оцінювати інформацію;
- формується аналітичне мислення і створюються умови для застосування теоретичних знань у практичну професійну ситуацію.

Як бачимо, доцільність впровадження самостійної пізнавальної діяльності обумовлюється її належністю до педагогічної технології, яка має чітко окреслену мету, спрямовану на досягнення запланованого результату й можливістю надати усталеним методам навчання оновленого змісту.

Подальшого дослідження потребують проблеми управління якістю самостійної роботи у процесі професійно-графічної підготовки майбутніх учителів технології; теоретичні та методичні засади компетентнісного підходу до неперервної освіти вчителя технології.

1. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб.; за ред. В.Г. Кременя; авт. кол.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : «Либідь», 1997. – 376 с.
3. Касперський А.В. Система формування знань з радіоелектроніки у середній та вищій педагогічних школах. – К.: НПУ ім.М.П. Драгоманова, 2002. – 325 с.
4. Лук'янова Л. Б. Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2006. – 465 с.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вид. „Віпол”, 2000. – 636 с.
6. Романова Г.М. Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Романова Галина Миколаївна. – К., 2003. – 245 с.
7. Савицкая А.В. Педагогические условия развития графических умений студентов вуза: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Челябинск, 2000. – 157 с.
8. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. – К.: Магістр-S, 1997. – 256 с.
9. Сергеев А.Н. Дидактические основы профессиональной подготовки квалифицированного рабочего: Дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. – М., 1996. – 292 с.
10. Солдатенко М.М. Самостійна пізнавальна діяльність як фактор професійного становлення / М.М. Солдатенко // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. – К., 2001. – Вип. 2. – С. 54 – 66.
11. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учебн. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 437 с.